

B.H. Perdok

DE ONTWIKKELING VAN DE AGRARISCHE BEVOLKING IN HET OLDAMBT

Interne Nota No. 94

Landbouw-Economisch Instituut - Conradkade 175 - 's-Gravenhage - Tel. 61.41.61
Niet voor publikatie - nadruk verboden

DE ONTWIKKELING VAN DE AGRARISCHE BEVOLKING IN HET OLDAMBT

Inleiding

Het gebied van onderzoek is te onderscheiden in twee delen, nl. Nieuw-Oldambt en Oud-Oldambt. Tot het eerste gebied kan men rekenen de gemeenten Termaunten, Nieuwwolda, Midwolda, Finsterwolde, Beerta en Nieuwe Schans. Tot laatstgenoemd gebied Scheemda, Meeden, Winschoten, Wedde en Bellingwolde.

Het landbouwgebied onderscheidt zich van de andere zeekleigebieden in ons land door zijn grote akkerbouwbedrijven. Van de totale cultuurgrond is hier ongeveer 40% in gebruik bij de landbouwbedrijven die groter zijn dan 50 ha. Gemiddeld is dit percentage voor de zeekleigronden slechts 20%. Op deze grote bedrijven werken in verhouding tot het gezinspersoneel veel betaalde arbeidskrachten.

Over de omstandigheden waaronder de boeren en arbeiders in dit gebied met elkaar hebben gewerkt en geleefd is reeds zeer veel geschreven. Wat dit betreft kan men uit het oogpunt van arbeidsvoorziening er rekening mee houden, dat de landarbeider over het algemeen geen sterke binding aan de landbouw of aan een bepaald landbouwbedrijf heeft, waardoor er van deze zijde vrijwel geen weerstanden tegen afvloeiing bestaan. Anderzijds heeft de boer meestal niet geaarzeld een arbeider door een machine te vervangen, soms zelfs, indien dit economisch niet geheel verantwoord zou zijn.

In vergelijking met andere zeekleigebieden in ons land is de totale arbeidsbezetting in het Oldambt iets lager dan gemiddeld; vooral in Nieuw-Oldambt is dit het geval. In bijlage 1 is een vergelijking tussen de gebieden gemaakt. De oppervlakte per arbeidskracht is gemiddeld laag en wijkt sterk af van de arbeidsbezetting zoals men deze in het Oldambt op de grote akkerbouwbedrijven kent. In dit opzicht moet men dit kengetal hier dan ook meer zien als een statistisch vergelijkingscijfer met de andere gebieden dan als een reële maatstaf van het aantal arbeidskrachten op de grote akkerbouwbedrijven.

Hoewel de vermindering van de agrarische bevolking in het Oldambt niet veel sterker is dan elders in de zeekleigebieden, is een vermindering met een derde deel in een periode van nog geen vijftien jaar wel van zeer ingrijpende betekenis. Duidelijk zal het zijn, dat een zo snelle afneming in nog niet eens een halve generatieperiode niet uitsluitend het gevolg is van een langzaam uitstervingsproces van de landbouwbevolking.

a. De ontwikkeling van de zelfstandig agrarische bevolking.

Bedrijfshoofden Volgens de volks- en beroepstellingen is het aantal bedrijfshoofden sinds 1947 met ongeveer 10% gedaald. Ook de landbouwtellingen van het C.B.S. geven vrijwel

buiten beschouwing gelaten. Op deze wijze blijkt het, dat in het Nieuw-Oldambt er in de komende 15 jaren voor 150 vrijkomende bedrijven gemiddeld 100 opvolgers aanwezig zullen zijn en voor het Oud-Oldambt voor 180 bedrijven 135 opvolgers.

Bepaalde, niet in rekening te brengen factoren zullen bovengenoemde theoretisch berekende generatiedruk beïnvloeden. In de eerste plaats vormen de gemeenten geen gesloten gebied. Verder kunnen er wijzigingen optreden in de min of meer traditioneel-gevormde opvolgingsgewoonten, zoals opvolgingsleeftijd en abdicatieleeftijd. Zonder hier nog verder op in te gaan kan men toch wel stellen, dat het lijkt of de afnemng van het aantal kleine bedrijven niet belemmerd zal worden door een "teveel" aan opvolgers en dat het niet te verwachten is, dat het aantal opvolgers nog meer zal dalen.

b. De ontwikkeling van het aantal landarbeiders

Zoals reeds opgemerkt, is het aantal landarbeiders in dit gebied zeer belangrijk. Ofschoon het aantal sterk is verminderd, wordt toch nog twee derde deel van de agrarische bevolking ingenomen dan door deze groep. In de laatste 15 jaar is het aantal echter gehalveerd en bedraagt de jaarlijkse vermindering op het ogenblik zelfs 5 à 10 procent.

Tabel 3

DE ONTWIKKELING VAN HET AANTAL LANDARBEIDERS

	Aantal landarbeiders			Jaarlijkse afnemng in %	
	1947	1956	1960	per '47/'56	per '56/'60
Nieuw-Oldambt	2505	2051	1416	2	7
Oud-Oldambt	2390	1775	1391	3	5
Totaal	4895	3826	2807	2	7

Bronnen: Volks- en beroepstelling 1947, Woningtelling 1956 en Algemene volkstelling 1960.

In bovenstaande cijfers zijn zowel de vaste als losse landarbeiders opgenomen. Twee belangrijke vragen treden bij deze sterke vermindering naar voren. In de eerste plaats kan men zich afvragen of het aantal vaste landarbeiders ook zo sterk afneemt of dat het hoofdzakelijk de hier vanouds vrij grote groep van losse arbeiders betreft. In de tweede plaats treedt hier ook een veroudering van de beroepsgroep op, zodat er behalve van een kwantitatief verlies, ook gesproken kan worden van een op deze wijze meten van een kwalitatief gevaar?

Uit bijlage 3 blijkt, dat er volgens de beroepstellingen en het aantal afgesloten C.A.O.-contracten weinig verschil is in de mate van afnemng van de vaste en losse landarbeiders. Ook voor de vaste arbeiders bedraagt de jaarlijkse afnemng meer dan vijf

procent per jaar. De cijfers van het Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw geven zelfs aan, dat de afnemng van de arbeiders die langer dan veertig weken in de landbouw werken zelfs nog groter is dan van de seizoenarbeiders.

Tabel 4

ONTWIKKELING VAN HET AANTAL ARBEIDERS VOLGENS HET
BEDRIJFSPENSIOENFONDS VOOR DE LANDBOUW 1)

Werkperiode in de landbouw	Aantal arbeiders in		Index '57=100
	1957	1962	
< 8 wk.	401	351	88
9-13 wk.	182	173	95
14-26 wk.	489	425	87
27-39 wk.	713	638	89
40-52 wk.	2939	1691	58
Totaal	4724	3302	70

1) Uitgezonderd de gemeenten Termunten en Meeden.
Inbegrepen de gemeenten Oude en Nieuwe Pekela.

Het is opmerkelijk, dat in dit gebied op het ogenblik nog meer dan de helft van de arbeiders een los dienstverband heeft en dat er in deze tijd van arbeidsschaarste nog geen streven bestaat een vast dienstverband in de landbouw te verkrijgen.

Leeftijds- De leeftijdsopbouw van de landarbeiders volgens de opbouw gegevens voor de vaste arbeiders van de Bedrijfsvereniging voor het Agrarisch Bedrijf en volgens de gegevens over alle arbeiders van het Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw is vrijwel gelijk. Ook de mate van veroudering welke er de laatste vijf jaren te constateren valt, is bij beide tellingen hetzelfde. Aangezien laatstgenoemde telling meer gedetailleerd is voor de leeftijdsklassen, zullen deze gegevens worden vermeld.

Uit tabel 5 is af te leiden, dat de leeftijdsopbouw van de landarbeidersbevolking in ons land reeds een vrij stationair karakter begint te krijgen. Tot voor kort was dit nog niet het geval. De oorzaak hiervan was dat er steeds nog een vrij grote groep jongeren toestroomde, die voor een groot gedeelte op oudere leeftijd, o.a. na de militaire dienst of bij het huwelijk secundair afvloede naar andere beroepsgroepen. Terillustratie is eveneens de Nederlandse bevolking weergegeven, die uiteraard een vrij sterk groeiend karakter draagt.

LEEFTIJDOPBOUW

Tabel 5

Leeftijds- klassen	De procentuele leeftijdsopbouw van 1)					
	Nederl. bevolking 1960	station. landarb.- groep	landarb.in Nederland		landarb. in het Oldambt	
			1956	1962	1957	1962
15-19	13,9	10,9	16,0	14,4	7,0	5,1
20-24	13,1	10,8	10,8	11,9	8,0	5,9
25-29	11,2	10,7	10,2	10,8	8,4	7,3
30-34	10,9	10,6	9,8	10,1	8,7	9,2
35-39	11,0	10,4	9,6	9,0	9,8	9,9
40-44	9,4	10,2	9,8	9,4	10,9	11,1
45-49	9,3	9,9	9,3	9,3	12,3	12,0
50-54	8,6	9,5	9,5	9,3	12,9	14,7
55-59	7,3	8,9	8,2	9,0	12,0	14,1
60-64	5,3	8,1	6,8	6,8	10,0	10,7
Totaal	100	100	100	100	100	100

1) Bij de jongste leeftijdsklassen inclusief schoolgaanden en militairen.

In het Oldambt is reeds in vrij sterke mate sprake van een veroudering van de landarbeidersgroep. Alleen al op grond van deze leeftijdsopbouw krijgt men jaarlijks een natuurlijke vermindering van 3 à 4 %, waarboven nog de eventuele secundaire afvloeiing komt ten gevolge van een andere beroepskeuze. De gemiddelde leeftijd bedraagt hier 44 jaar tegenover een Nederlands gemiddelde voor de landarbeiders van ongeveer 37 jaar. Hoewel kennis van de moderne landbouwmachines zeker mede bij vele oudere landarbeiders tot de verworvenheden behoort, houdt bovengenoemde ontwikkeling toch een niet denkbeeldig gevaar in van een kwalitatieve achteruitgang van het arbeidspotentieel.

c. De toekomstige ontwikkeling van de agrarische bevolking

Het is zeer moeilijk een prognose op te stellen van de ontwikkeling van de agrarische bevolking tot 1980, immers naarmate de afvloeiing uit de landbouw voortgaat, valt het steeds moeilijker de ontwikkelingstendenties, zoals die uit het verleden bleken, te gaan gebruiken als een richtlijn voor de aantalsontwikkeling in de toekomst. Baseert men de prognose hierop, dan suggereert men **tot op zekere hoogte**, dat men verwacht dat de landbouw hier een oplossing voor het arbeidersvraagstuk zal kunnen vinden.

Het is dan ook geen wonder dat deze prognoses vaak aanvechtbaar blijken te zijn en moeilijk verdedigbaar omdat de vraagstukken waarbij men uit het oogpunt van arbeidsvoorziening zal komen te verkeren, thans nog niet duidelijk zijn te voorzien of al zijn opgelost.

Desondanks menen wij hier toch een verwachting te kunnen geven over de agrarische aantalsontwikkeling tot 1980, mede omdat in het verleden gebleken is, dat de toenmaals in andere gebieden gemaakte prognoses over het algemeen een vrij goede benadering zijn geweest.

Tabel 6

PROGNOSE VAN DE AGRARISCHE BEVOLKING IN 1980

gr.klasse in ha	Nieuw-Oldambt				Oud-Oldambt				gem. bezetting per bedr.
	bedr. hoof- den	meew. zoons	land- arb.	to- taal	bedr. hoof- den	meew. zoons	land- arb.	to- taal	
< 10	20	2	3	25	25	2	5	32	1 $\frac{1}{4}$
10-20	30	3	12	45	75	8	30	113	1 $\frac{1}{2}$
20-30	50	10	15	75	100	27	23	150	1 $\frac{1}{2}$
30-50	180	36	144	360	150	42	108	300	2
> 50	120	24	216	360	75	21	129	225	3
Totaal	400	75	390	865	425	100	295	820	2

Het aantal bedrijfshoofden van kleine bedrijven is enigszins gereduceerd. Het aantal meewerkende zoons is ongeveer gelijkgesteld aan de situatie op het ogenblik. Beneden 10 ha is rekening gehouden met 1 zoon op 10 bedrijven. Groter dan 20 ha is het aantal zoons in Nieuw- en Oud-Oldambt gesteld op resp. 2 en 2 $\frac{3}{4}$ per 10 bedrijven.

Het aantal landarbeiders is berekend als een sluitpost van een gemiddeld redelijk geachte arbeidsbezetting per bedrijfsklasse. Het resultaat hiervan blijkt te zijn, dat het aantal landarbeiders van 2800 in 1960 kan dalen tot 700 in 1980.

Tabel 7

PROGNOSE VAN HET AANTAL LANDARBEIDERS

	Alle land- arbeiders 1960 1)	Aantal vaste landarbeiders 2)		Prognose van 1980
		60/61	63/64	
N.-Oldambt	1416	546	439	390
O.-Oldambt	1391	368	305	295
Totaal	2807	914	744	685

1) Algemene volkstelling.

2) C.A.O. vaste landarbeiders B.V.A.B.

Er is aangenomen, dat het aldus berekend aantal arbeiders het gehele jaar in de landbouw zal werken. Als richtlijn voor de ontwikkeling zou men kunnen aannemen, dat er naar gestreefd moet worden de arbeiders met een vast dienstverband in de landbouw te houden.

Ten gevolge van een vrij sterke natuurlijke afvloeiing zal aanvulling van deze groep noodzakelijk zijn. In de eerste plaats zou men kunnen overwegen of dit mogelijk en gewenst is uit de groep van losse landarbeiders. In de tweede plaats zou men met het oog op de nadelen die er aan een sterke veroudering van een beroepsgroep verbonden zijn, kunnen denken aan een geringe toevloeiing van jongeren. Het aantal zou echter gering dienen te zijn, omdat anders oudere landarbeiders gedwongen zouden worden secundair af te vloeien.

Tenslotte nog een opmerking over de gebiedsindeling. De prognose geeft weinig gemeentelijke cijfers. Deze cijfers zijn niet gegeven omdat de ontwikkeling van de arbeidsmarkt zich meer streeksgewijze voltrekt. Een te gedetailleerde berekening zou bovendien kunnen leiden tot een overschatting van de waarde van een prognose. Desgevraagd zou men over de gemeentelijke ontwikkeling kunnen antwoorden dat er gezien de geringe verschillen in de landbouwstructuur geen sterk onderscheid in de toekomstige ontwikkeling van de agrarische bevolking binnen de grenzen van de gemeenten onderling zal kunnen worden gemaakt.

Landbouw-Economisch Instituut
's-Gravenhage, 29 januari 1964

Afdeling Streekonderzoek
B.H. Perdok

DE ONTWIKKELING VAN DE AGRARISCHE BEROEPSBEVOLKING

	Jaren	Aantal bedr.- hoofden	Aantal meew. zoons	Landarbeiders			Agrar. beroepsbevolk.		
				aantal	% 1)	in- dex 2)	aantal	in- dex 2)	ha/ man
Nieuw-Oldambt	1947	515	116	2505	80	100	3136	100	5,5
	1956	437	120	2051	79	82	2608	83	6,7
	1960	470	76	1416	72	57	1962	63	8,8
Oud-Oldambt	1947	735	208	2390	72	100	3333	100	4,6
	1956	666	146	1775	69	74	2587	78	6,0
	1960	670	103	1391	64	58	2164	65	7,1
N. Bouwstreek	1947	2050	518	5495	68	100	8063	100	5,3
	1956	1834	321	4661	68	85	6816	85	5,9
	1960	1865	339	3764	63	68	5968	74	6,7
Wieringermeer	1947	408	173	235	29	100	816	100	19,2
	1956	512	206	702	49	299	1420	174	11,1
	1960	510	243	630	46	268	1383	169	11,3
Noordw.-Brabant	1947	1573	908	3668	60	100	6149	100	4,4
	1956	1470	554	2149	51	59	4173	68	6,3
	1960	1433	426	1556	46	42	3415	56	7,7
Zeeuwsch-Vlaanderen	1947	3285	1542	5342	53	100	10169	100	5,8
	1956	3297	1107	3418	44	64	7822	77	7,0
	1960	3227	816	2779	41	52	6822	67	8,0
Zeekleigronden	1947	35293	12792	60250	56	100	108235	100	4,9
	1956	33844	10989	45600	50	76	90433	83	5,8
	1960	31926	10400	42850	50	71	85176	79	6,2

Bronnen: Volks- en beroepstelling 1947
Woningtelling 1956
Algemene volkstelling 1960

DE ONTWIKKELING VAN HET AANTAL BEDRIJVEN

	Aantal bedrijven hoofdberoep landbouwer in 1959							Opp. cult.gr. in ha
	1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-30 ha	30-50 ha	≥ 50 ha	totaal	
Termunten	5	15	11	15	27	17	90	3247
Nieuwolda	2	1	4	4	27	27	65	3040
Midwolda	7	16	14	9	29	22	97	3170
Finsterwolde	7	9	15	9	17	18	75	2652
Beerta	1	4	1	3	43	32	84	4525
N.Schans	1	-	2	1	8	4	16	700
Nieuw-Oldambt	23	45	47	41	151	120	427	17334
Scheemda	12	12	16	19	37	17	113	3510
Meeden	4	4	13	3	12	8	44	1300
Winschoten	3	11	11	15	15	1	56	1261
Wedde	6	23	30	19	21	21	120	3339
Bellingwolde	31	29	52	29	57	29	227	5934
Oud-Oldambt	56	79	122	85	142	76	560	15344

Bron: C.B.S. Landbouwtelling 1960

DE ONTWIKKELING VAN HET AANTAL LANDARBEIDERS

	Beroepstellingen			Aantal C.A.O.-contracten in de jaren				
	1956	1960	'56/'60)	58/59	60/61	62/63	63/64	58/59 tov 63/64 1)
Termunten	267	205	77	95	78	74	72	76
Nieuwolda	195	135	69	110	89	93	87	79
Midwolda	620	420	68	144	142	105	97	67
Finstervolde	505	288	57	74	61	67	56	76
Beerta	411	326	79	147	123	122	114	78
N.Schans	53	42	79	18	16	14	13	72
Nieuw-Oldambt	2051	1416	69	588	546	475	439	75
Scheemda	483	401	83	141	124	109	109	77
Meeden	164	136	83	60	58	52	48	80
Winschoten	139	183	132	48	44	41	35	73
Wedde	313	221	71	90	80	69	62	69
Bellingwolde	676	450	67	68	62	48	51	75
Oud-Oldambt	1775	1391	78	407	368	319	305	75

1) indexcijfers